

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

**УРИВОК НЕВМЕННОЇ НОТАЦІЇ З ОПРАВИ РУКОПИСУ
«MISCELLAE QUODLIBETICAE PRO IWM»**

Рукопис «Miscellae quodlibeticae pro IWM» зі збірки ІР НБУ ім. В. І. Вернадського¹ містить виписки та власні твори невідомого автора початку XVII ст. Для встановлення авторства (власника) манускрипту, його більш точного датування та походження необхідний комплексний аналіз джерела, всіх його елементів. У цій статті основну увагу приділено аналізу уривку середньовічного рукопису, що був використаний для палітурки «Miscellae quodlibeticae pro IWM», з метою палеографічного аналізу, датування та окреслення перспектив дослідження.

До проблем формування колекції латинських рукописів в НБУ ім. В. І. Вернадського звертався Є. Чернухін², однак рукопис № 5874 фонду І «Літературні матеріали» не був включений до його огляду. До проблеми походження та змісту цього манускрипту звернулася С. Булатова³, її монографія «Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських» стосується проблем формування бібліотеки Яблоновських і сучасного стану матеріалів цієї збірки серед зібрань НБУ ім. В. І. Вернадського.

Для проведення аналізу наявного фрагменту середньовічного рукопису ми звернулися до аналогічних зразків. Найважливішою є база даних «Cantus Manuscript Database: Inventories of Chant Sources»⁴, що містить інформацію з більш ніж 140 музичних рукописів і ранніх друкованих книг, що використовувалися в латинській літургійній практиці від VII до XVII ст. Наявні пошуки за словами допомагають встановити повний текст фрагменту, а наявні мелодії та їхні варіанти – порівняти із наявними та визначити коло аналогічних манускриптів або встановити традицію виконання того чи іншого канту. Важливо, що ця база даних має зв'язки з іншими аналогічними базами, а також прямі посилання на оцифровані рукописи бібліотек світу. Так, для роботи з наявним уривком з кодексу «Miscellae quodlibeticae pro IWM» були використані рукописи електронної бібліотеки манускриптів з Швейцарії «e-codices – Virtuelle Handschriftenbibliothek der Schweiz»⁵, а саме: градуал «Notkeri Sequentiae» – найповніший збережений збірник мес із невменною нотацією, датований близько 960-970 pp., та «Cantatorium of St. Gall» – найдавніший повністю збережений кодекс традиції Санкт-Галленського монастиря, написаний між 922 та 926 pp.

Під час дослідження використані спеціальні методи палеографії, музичної палеографії, кодикології та історичної рукописної

фрагментології. Зокрема, були зіставленні графічні форми літер і невмічного письма тощо. Фрагментологія – досить нова галузь медієвістики та вивчення рукописів. Вона показала значення уривків манускриптів, що стали частинами книжок в нову та новітню добу, дала змогу по-новому подивитися на процеси переміщення середньовічних кодексів, їхнього освоєння та побутування, а інколи – відкрити нові тексти чи відновити втрачені книги.

До IP НБУ ім. В. І. Вернадського рукопис «Miscellae quodlibeticae pro IWM» потрапив із зібрання Бібліотеки Яблоновських (Coll. Jabl. 1385)⁶. Очевидно, що цей манускрипт викупив Юзеф Яблоновський разом з іншими книгами професора Кенінгсберзького університету Данієля Сальтена у 1752 р., які той виставив на аукціон⁷.

Рукопис «Miscellae quodlibeticae pro IWM» зберігається в оригінальній оправі XVII ст. Це картонна обкладинка 105 на 175 мм з червоного картону, досить сильно пошкоджена, корінець – відірваний. Проте втрачена частина палітурки відкрила спосіб прошивання цього кодексу. Брошури рукопису були нанизані на шість попарних досить товстих ниток і додатково прошиті тоншою ниткою. Крім цього, брошурувальник використав дві смужки пергаменту, щоб підклеїти обкладинку до корінця.

Цей пергаментний фрагмент містить уривки латинських слів і характерної невменної нотації григоріанського хоралу. Смужки пергаменту заходять у товщу палітурки приблизно на 3,5 см і заклеєні першим та останнім аркушами паперового рукопису. Частина, яку можна побачити та прочитати, розміром лише 5 см та шириною 1,5 й 1,6 см.

Палеографічний аналіз встановив, що два пергаментні відрізки були взяті з однієї сторінки одного рукопису. Розібрано наявний і встановлено текст, що містив оригінальний рукопис. Виявлено, що це текст для меси, що виконувалася в другу неділю Адвенту, вхідного антифону (інтроїту) «Populus Sion, ecce Dominus veniet» з псалмом «Qui regis Israel».

Текст, який можна побачити, має сім рядків. Наведемо наявний текст та частини, які відсутні, у квадратних дужках:

[Populus Sion, ecce Domin]us veniet ad salvan //

[das gentes et a]uditam faciet domi //

[nus gloriam vocis] suae in l[aeti]tia cor //

[dis vestri. Q]ui regis is[rae]l intende //

[qui deducis velut ovem] ioseph. O R

Нижче можна прочитати ще кілька уривків слів у два рядки, які не вдалося відновити та встановити, до якого канту вони належать.

Літери «O R» – маюскуль, написані червоним, що означає початок нового твору або певне скорочення.

Слід зазначити, що текст, написаний нижче наведеного антифону, виконаний трошки більшими літерами. Можливо, після канту йде текст коментарів або загального типу, а цей музичний фрагмент є певною музичною вставкою, що також характерно для подібних рукописів. Водночас ми маємо можливість побачити й кілька слів звороту цих пергаментних смужок. Ті кілька складів, що можливо прочитати, містять також невми.

Датування за каталогом IP НБУ ім. В. І. Вернадського цих уривків за типом готичного письма – XIV ст. Однак слід зважати на нотні записи. У рукописі не використано нотоносця, а фіксація мелодії зроблена спеціальними невменними позначками, характерними для запису григоріанського хоралу. Це свідчить, що датувати рукопис слід раніше XII ст., коли вже використовувалися чотирирядкові нотні стани.

Під час зіставлення наявного фрагменту зі зразками нотацій прослідковано подібності з рукописами «Notkeri Sequentiae»⁸ та «Cantatorium»⁹, що також містять інтройт «Populus Sion, ecce Dominus veniet», у способі запису тексту й відповідних музичних знаків. Обидва рукописи містять названий вхідний антифон на другому аркуші рукопису. По-перше, вважаємо, що так само і рукопис, використаний для оправи «Miscellae quodlibeticae pro IWM», містив цей текст на одному з перших фоліо. Тобто, брошурувальник використав старий, вже непотрібний, рукопис з не досить зрозумілими нотними записами на початок XVII ст., відрізавши верхню сторінку (або одну з початкових). По-друге, за стилем оформлення та музичними записами цей фрагмент, як і названі збережені цілісні рукописи григоріанського співу, слід датувати X-XI ст. Однак, по-третє, мелодія, яку записано в цьому рукописі, відрізняється від мелодії в рукописах «Notkeri Sequentiae» та «Cantatorium», що містять традиції монастиря Санкт-Галлен (Швейцарія).

Таким чином, палеографічний аналіз уривку пергаментного рукопису із кодексу «Miscellae quodlibeticae pro IWM» допоміг встановити музичний кант: антифон (інтройт) «Populus Sion, ecce Dominus veniet» з псаломом «Qui regis Israel», що виконувався в другу неділю Адвенту. Цей текст містить досить унікальну мелодію, записану невмами, що не має аналогів за найповнішою на зараз базою даних давньої музики «Cantus». Датування рукопису – за типом невми і готичним скриптом – X-XI ст.

Серед перспектив дослідження слід розглядати цей фрагмент як унікальний елемент рукопису з точки зору сучасної манускриптної фрагментології. Він сумнівно допоможе встановити походження новоутвореного кодексу «Miscellae quodlibeticae pro IWM», частиною якого став цей уривок в оправі. З XI ст., часу функціонування, до XVII ст., коли була зроблена обкладинка, можливо, було кілька перемішень рукопису, він по-різному міг використовуватися, ми не можемо стверджувати з упевненістю, чи в брошурувальника нового часу був цілий рукопис, чи його окремих аркуш, яким він скористався. Водночас ми стверджуємо, що цей музичний рукопис на XVII ст. був досить добре збережений (у майстерні для оправы використано правий край верхнього фоліо рукопису, що зазвичай сильно пошкоджується чи зовсім псується). Перспективним буде знайдення інших фрагментів, не тільки через унікальність мелодії, що дає можливість встановити, де її виконували, локалізацію першопочаткового рукопису, а й через те, що й інший кодекс з цим уривком був прошитий в одному місці в один час із «Miscellae quodlibeticae pro IWM».

Загалом цей уривок є прикладом того, як використовувалися середньовічні манускрипти в новий час, що може бути частиною окремого дослідження щодо функціонування рукописів доби середньовіччя в пізніші епохи та їхню рецепцію. Манускрипт, навіть якщо він і «вижив» у фрагменті, є носієм ідей, культури, виявом історичної доби, а його використання та повторний вжиток є свідченням про його власника.

¹ НБУ імені В. І. Вернадського. IP. Фонд І. Літературні матеріали. № 5874. 539 + 6 арк.

² Чернухін Є. К. Рукописна латинська книга в фондах Інституту рукопису / Євген Костянтинович Чернухін // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 2. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. 1994. С. 174-188.

³ Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2006.

⁴ Cantus Manuscript Database: Inventories of Chant Sources. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://cantus.uwaterloo.ca/>

⁵ e-codices – Virtuelle Handschriftenbibliothek der Schweiz. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.e-codices.unifr.ch/>

⁶ Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських... С. 179.

⁷ Там само. 177.

⁸ Einsiedeln. Stiftsbibliothek. Codex 121 (1151) Notkeri Sequentiae. P. 2. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/sbe/0121>

⁹ St. Gallen. Stiftsbibliothek. Cod. Sang. 359 Cantatorium. P. 27. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0359>

В. А. Папанова (Бердянск)

Т. А. Зиновьева (Москва)

СКЛЕП С РОСПИСЬЮ НА НЕКРОПОЛЕ ОЛЬВИИ: ПРОБЛЕМА ФИКСАЦИИ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПАМЯТНИКА

За время исследования некрополя Ольвии на нем выявлены три типа погребальных сооружений – ямные и подбойные могилы, склепы (земляные и каменные). Земляные склепы на ольвийском некрополе сооружались с рубежа V–IV вв. до н.э. и до конца II в. н.э., а в IV в. до н.э. и первых веках нашей эры – каменные склепы под курганной насыпью¹.

Ольвийские земляные склепы перед захоронением всегда тщательно обустраивали. Стены их камер белили известью или штукатурили².

В то же время свидетельства о росписях ольвийских склепов, земляных и каменных, крайне скудны.

Единственный каменный склеп с росписью был раскопан Б. В. Фармаковским в 1902–1903 гг. Это склеп под Зевсовым курганом, датируемый II в. н.э.³ Прорисовка, по-видимому, не отличается точностью. Об этом можно судить по нарушению пропорций в передаче кладки арки.

Рисунки в нем помещались на двух пилонах перед входом во вторую камеру (рис. 1)*. Выполненные охрой по негрунтованному камню изображения на момент находки «сохранились очень бледно». Рисунки, исполненные кистью в обобщённой контурной манере, схематично изображали змею (слева) и человека (справа). Стоящий мужчина нарисован в профиль в короткой тунике и с повязкой на голове. В поднятой правой руке он держит ветвь. Изображение левой

* Авторы благодарны А. А. Голику за иллюстрации

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тощев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эпилеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиря в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622